
ВЪНШНОТЪРГОВСКИЯТ СТОКООБМЕН И ВЪНШНИТЕ ПАЗАРИ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ 1988 – 2006 г. (състояние, изводи и препоръки)

Александър Тасев¹

Изборът на 1988 г. за отправна (базова) е защото тя е година с върхови показатели на външнотърговския стокообмен (ВТС) за последната социалистическа петилетка 1986 – 1990 г. Сравнението с нея дава възможност за реална оценка на развитието на стокообмена през времето на прехода към пазарна икономика. Освен това, за да бъде пълна картината на ВТС, трябва да се отчетат:

- резултатите от сключените споразумения за свободна търговия (ССТ) след 1992 г.;
- ефективността на българската экспортна структура;
- загубените външни пазари с близо 40-годишна традиция по линия на членството на България в СИВ.

Чрез тези оценки могат да се направят адекватни изводи относно статуса на ВТС и съответни препоръки за неговото съществено подобряване.

Състоянието на ВТС е разгледано общо и по регионални общности и страни, както следва:

- Общност на независимите държави (ОНД);
- арабски свят (АС);
- Централноевропейско споразумение за свободна търговия (ЦЕФТА);
- Европейски съюз (ЕС);

¹ Ст.н.с. д-р Александър Тасев работи в Икономическия институт на Българската академия на науките.

- Балкански регион (БР);
- Европейска асоциация за свободна търговия (ЕАСТ);
- останал свят (ОС), вж. Таблица 1.

Тук ефективността на експорта не се разглежда в общоприетия смисъл, а прагматично от гледна точка на големината на относителния дял на стоки с висока степен на преработка и съответно с висока добавена стойност в експортната структура.

Индексите на физическите обеми на ВТС до 1991 г. са дадени по съпоставими цени, а след тази година са коригирани със средногодишната инфлация и девалвацията на долара спрямо еврото.²

1. Общи показатели на ВТС на България, 1988 – 2006г.³

- През периода 1988 – 1991 г. започва бърз спад на ВТС и неговият физически обем достига 56.4% спрямо този на 1988 г. Съответно износът пада на 52.4%, а вносът на 60.7%. Това ниво на стокообмена е най-ниското за целия период.

В същото време търговското салдо е непрекъснато положително.

- От 1992 г. започва ръст на ВТС спрямо 1991 г., като темпът на растеж на вноса започва значително да изпреварва този на износа. Тази тенденция рязко се усилва след 1999 г.

За 2003 г. физическият обем на износа достига 69% спрямо 1988 г., а на вноса - съответно 148%. Стойността на износа е 7377 млн. USD, а на вноса - 10 682 млн. USD.

- Едва през 2005 г. физическият обем на износа достига 106%, с което надминава този от 1988 г., а на вноса 240%. Стойността на износа е 11 821 млн. USD, а на вноса – 18 331 млн. USD.
- През периода 1992 – 2006 г. търговското салдо е почти непрекъснато отрицателно. Изключение правят 1995 и 1996 г. След 1997 г. то започва силно да се увеличава и за 2003 г. достига – 3304 млн. USD, за 2004 г. – 4500 млн., за 2005 г. – 6510 млн., а за 2006 г. – 5770 млн. USD.

² Вж. Тасев, Ал. Проблеми при изграждането на база данни от съпоставими динамични редове за анализ на външнотърговския стокообмен на България в периода 1988 – 2003 г. - Икономическа мисъл, 2006, N 4.

³ Статистиката за 2006 г.е на база предварителни данни

2. Общи показатели на ВТС на България по регионални общности и страни, 1988 – 2006 г.

2.1. Общи показатели на ВТС със страните от ОНД (СССР):

- През периода 1988 – 1991 г. започва спад на ВТС, респ. относителният дял на износа пада от 62.5% за 1988 г. на 49.8% за 1991 г., а относителният дял на вноса - от 53.5% за 1988 г. на 43.2% за 1991 г. Търговското салдо е непрекъснато положително.
- От 1992 г. продължава със скок спадът на ВТС. За същата година относителният дял на износа намалява на 22.5%, а на вноса на 28.5%. Тази тенденция продължава до 2003 г. вкл. Изключение правят 1995 и 1996 г., когато износът има пиков ръст за периода 1992 – 2006 г.

За 2003 г. физическият обем на износа е паднал на 23% спрямо 1992 г., с относителен дял 3.6% и е на стойност 265 млн. USD, а физическият обем на вноса е нараснал на 113%, с относителен дял 18% и е на стойност 1909 млн. USD.

За 2004 г. износът бележи лек ръст и достига 30% спрямо 1992 г. с относителен дял 3.6%, на стойност 361 млн. USD, а физическият обем на вноса нараства с 40% спрямо предходната година и достига 154% спрямо 1992 г. с относителен дял 18.6% на стойност 2680 млн. USD.

През 2005 и 2006 г. тенденцията по отношение на износа и вноса се запазва, но със силен ръст на вноса с по над 1 млрд. USD за всяка от двете години.

Търговското салдо е непрекъснато отрицателно. След 1999 г. започва силен ръст и за 2003 г. достига –1645 млн. USD, за 2004 г. –2317 млн., за 2005 г. –3468 млн., а за 2006 г. е 4487 млн. USD.

2.2. Общи показатели на ВТС с АС

- В периода 1988 – 1991 г. има малък ръст на ВТС. Относителният дял на износа от 7.6 % за 1988 г. нараства на 9.8 % за 1991 г., а относителният дял на вноса от 1.7 % за 1988 г. на 6.3 за 1991 г. Търговското салдо е положително;
- От 1993 г. започва непрекъснат спад на ВТС, който силно набира скорост след 1996 г.

За 2003 г. физическият обем на износа е паднал на 31% спрямо 1992 г., с относителен дял 2.3% и е на стойност 167 млн. USD, а този на вноса пада на 12%, с относителен дял 0.8% и е на стойност 89 млн. USD.

За 2004 г. физическият обем на износа бележи ръст и достига 47% спрямо 1992

г., с относителен дял 2.7%, на стойност 269 млн. USD, а физическият обем на вноса достига 12.3%, с относителен дял 0.6% и е на стойност 98 млн. USD.

През 2005 и 2006 г. се запазва тенденцията към нарастване на износа.

През периода 1992 – 2006 г. търговското салдо е почти непрекъснато положително. Изключение правят 1992 и 1993 г. За 2003 г. то е 78 млн. USD, за 2004 г. - 171 млн., за 2005 г. – 246 млн. и за 2006 г. – 276 млн. USD.

2.3. Общи показатели на ВТС със страните от ЦЕФТА, 1988 – 2003 г.⁴

- През периода 1988 – 1991 г. има спад на ВТС, който бележи силен скок за 1991 г. Относителният дял на износа за 1988 г. е 12.8%, а на вноса 14.3%. Физическият обем на износа за 1991 г. пада на 21% спрямо 1988г., с относителен дял 5.2%, а физическият обем на вноса пада на 13%, с относителен дял 3.2%. От 1988 до 1991 г. търговското салдо е отрицателно, а за 1991 г. е положително.
- През 1992 – 1998 г. тенденцията на нисък стокообмен се запазва. За 1992 г. физическият обем на износа има ръст 113% спрямо 1991 г., а вносът - 278%. В годините след 1992 г. обаче физическият обем на износа варира от 70 до 87% спрямо 1992 г. и от 17 до 21% спрямо 1988 г., а този на вноса – съответно от 85 до 98% и от 32 до 37%. Търговското салдо е непрекъснато отрицателно.
- След присъединяването на България към ЦЕФТА от 1.01.1999г. започва ръст на стокообмена.

След спад на физическия обем на износа за 1999 и 2000 г. съответно на 81 и 92% спрямо 1998 г., от 2001 г. той започва да нараства и за 2003 г. достига 134% спрямо 1992 г. и 32.3% спрямо 1988 г. Относителният дял за 2003 г. е 6% и е на стойност 439 млн. USD.

За разлика от износа вносът започва веднага да расте и за 2003 г. достига 222% спрямо 1992 г. и 83% спрямо 1988 г. Относителният дял за 2003 г. е 8% и е на стойност 857 млн. USD.

Отрицателното търговско салдо започва бързо да нараства и за 2003 г. достига –418 млн. USD.

За 2004 г. отрицателното салдо пада рязко на –32 млн.USD. Това се дължи на излизането от ЦЕФТА на петте новоприети в ЕС държави. Трябва да се отбележи, че за 2004, 2005 и 2006 г. с тези страни се запазва тенденцията на отрицателно салдо, което за 2004 г. е 519 млн. USD, за 2005 г. е 616 млн. USD и за 2006 г. е 583 млн. USD.

⁴ От 2004 г. съставът на страните от ЦЕФТА се променя съществено с напускането на Полша, Чехия, Словакия, Унгария и Словения, които стават пълноправни членки на ЕС.

2.4. Общи показатели на ВТС със страните от ЕС (15)

- През периода 1988 – 1991 г. ВТС нараства. Относителният дял на износа за 1988 г. е 5%, а за 1991 г. - 17.4%. Относителният дял на вноса за 1988 г. е 11.7%, а за 1991 г. - 26.1%. Търговското салдо е отрицателно.
- След подписването на ССТ с ЕС през 1993 г. тенденцията към нарастване на ВТС продължава. През периода 1993 – 2003 г. темповете на растеж на износа са по-високи от тези на вноса, а за 2001 – 2003 г. са почти изравнени.

За 2003 г. физическият обем на износа достига 213% спрямо 1992г., с относителен дял 57% и е на стойност 4212 млн. USD, а този на вноса достига 210%, с относителен дял 49.8% и е на стойност 5325 млн. USD.

През 2004 г. темпът на растеж на вноса съществено изпреварва този на износа. Спрямо предходната година износът нараства с 27% и е на стойност 5356 млн. USD, а вносът е нараснал с 30% и е на стойност 6923 млн. USD. Сравнено с 1992 г., износът достига ръст 244%, а относителният дял е 54.2%, а вносът достига 246%, а относителният дял е 48.1%.

През 1992 – 2005 г. търговското салдо е почти непрекъснато отрицателно. Изключение правят 1996 и 1997 г. След 2000 г. то силно нараства и за 2003 г. достига –1114 млн. USD, за 2004 г. –1566 млн., а за 2005 г. –1941 млн. USD.

За 2006 г. отрицателното търговско салдо пада на 778 млн. USD, което е вследствие продължаващия силен ръст на износа и намаляване темпа на растеж на вноса.

2.5. Общи показатели на ВТС със страните от БР

- До 1991 г. ВТС на България е предимно със СФРЮ, с относителен дял от 1%.
- От 1992 до 1995 г. над 80% и от 1995 до 2004 г. над 90% от ВТС с БР е с Турция, Македония и Сърбия и Черна гора.
- От 1.01.1999 г. е влязло в сила ССТ с Турция, а от 1.01.2000 г. с Македония. За да се оцени правилно ефектът от тях, изследваният период е разделен на два подпериода – от 1992 до 1998 г. и от 1999 до 2006 г.
- За периода 1992 – 1998 г.:

От 1992 до 1996 г. вкл. относителният дял на износа варира от 18 до 20% и физическият обем достига пик за 1995 г. от 129% спрямо 1992 г. От 1997 г. има силен спад на износа на 89% и достига 70% за 1998 г. спрямо 1992 г., а относителният дял пада съответно на 15 и 14%.

През 1992 – 1995 г. относителният дял на вноса варира от 4 до 6% и достига пик

на физическия обем от 150% за 1995 г. спрямо 1992 г. От 1996 г. вносът бележи спад и достига 89% за 1997 г. и относителен дял 3.8%. През 1998 г. възстановява нивото на физическия обем от 1992 г.

Търговското салдо е непрекъснато положително. Най-висока стойност достига за 1995 г. – 721 млн. USD, а най-ниска за 1998 г. – 372 млн. USD.

- За периода 1999 – 2006 г.:

От 1999 г. има ръст на физическия обем на износа, който достига за 2000 г. 117%. За 2001 и 2002 г. бележи спад под нивото на 1992 г., а за 2003 г. има ръст 103%, с относителен дял 16% и е на стойност 1189 млн. USD. През 2004 г. тенденцията от предходната година се запазва, като износът нараства с 37% и е на стойност 1627 млн. USD. Относителният дял е 16.5%. През следващите две години има тенденция към съществено нарастване на износа, който достига относителен дял 19.1% за 2006 г., на стойност 2849 млн. USD.

След 1999 г. физическият обем на вноса започва силен ръст и достига за 2003 г. 261% спрямо 1992 г., с относителен дял 7% и е на стойност 750 млн. USD, а за 2004 г. достига 309%, с относителен дял 7% и е на стойност 979 млн. USD. През следващите две години се запазва тенденцията към нарастване на вноса, който достига относителен дял 7.6% на стойност 1589 млн. USD.

Търговското салдо е непрекъснато положително. За 2000 г. достига 767 млн. USD. През следващите три години то има значителен спад на ниво около 450 млн. USD годишно. Сравнено по стойности, средногодишно салдото е паднало на 80% спрямо 1992 – 1998 г. За 2004 г. търговското салдо нараства и е на стойност 648 млн. USD, за 2005 г. – 746 млн. и за 2006 г. - 1260 млн. USD.

- През периода 1999 – 2004 г. започва висок ръст на BTC със Сърбия и Черна гора. Средногодишно стойността на износа е над 200 млн. USD, а стойността на вноса варира между 20 и 50 млн. USD. За този период положителното търговско салдо със Сърбия и Черна гора осигурява почти половината от общото със страните от БР.
- След влизането в сила от 1.01.1999 г. на ССТ с Турция за същата година в динамиката на износа не се наблюдават положителни тенденции, а обратно – тенденцията към спад от 1998 г. продължава и за 1999 г. физическият обем е 83% спрямо предходната и 94% спрямо 1992 г. От 2000 г. започва съществен ръст на физическия обем на износа от 160% спрямо 1992 г. и след известни колебания през следващите две години достига 172% за 2003 г., с относителен дял 57% от общия за БР и е на стойност 679 млн. USD.

През 2004 г. продължава тенденцията към засилен растеж на износа, който нараства с 40% спрямо предходната година и достига 248% спрямо 1992 г., на стойност 989 млн. USD. Относителният дял от общия износ за БР е 66%.

От 1999 г. вносът от Турция започва силно и непрекъснато да нараства с много високи годишни темпове и достига 580% за 2003 спрямо 1992 г., с относителен дял 88% от общия за БР и е на стойност 656 млн. USD. За 2004 г. тази тенденция продължава с ръст на вноса от 32% спрямо предходната година, достига 764%, сравнено с 1992 г., и е на стойност 866 млн. USD. Относителният дял от общия внос от БР е 89%.

През периода 1999 – 2003 г. търговското салдо е също положително, както в предходния период, но почти непрекъснато намалява. От 279 млн. USD за 2000 г. пада на 23 млн. за 2003 г. Средногодишната стойност за периода е 138 млн. USD, а съответната за предходния период е 231 млн. USD, или след влизането в сила на ССТ България губи средногодишно близо 100 млн. USD. За 2004 г. тази тенденция се подобрява в полза на България, като салдото нараства на 124 млн. USD. Този резултат се дължи на конкретна пазарна конюнктура – увеличен износ на нефтопродукти за 80 млн. USD и железни отпадъци на стойност 70 млн. USD. Отпаднал е износът на електричество, който за предходната година е бил на стойност 44 млн. USD.

За 2005 и 2006 г. вследствие забавяне темпа на растеж на вноса от Турция и значително увеличаване този на износа (нефтопродукти, нерафинирана мед, горещо валцувано желязо и железни отпадъци) търговското салдо рязко се подобрява и за 2006 г. достига 449 млн. USD.

След влизането в сила от 1.01.2000 г. на ССТ с Македония износът бележи почти непрекъснат ръст и за 2003 г. достига 137% спрямо 1998 г., с относителен дял 12.7% от общия за БР, на стойност 152 млн. USD. Вносът за същия период пада и се локализира между 41 и 65% спрямо 1998 г. Относителният му дял за 2003 г. е 3.2% от общия за БР, на стойност 24 млн. USD. През 2004 г. тази тенденция продължава с ръст на износа от 35% спрямо предходната година на стойност 206 млн. USD. Вносът нараства със 112% спрямо предходната година и е на стойност 51 млн. USD. Търговското салдо е положително и непрекъснато нараства от 60 млн. USD за 1998 г. до 128 млн. за 2003 г. и на 155 млн. USD за 2004 г. През 2005 и 2006 г. положителните тенденции се запазват.

2.6. Общи показатели на ВТС със страните от ОС

- През периода 1988 – 1991 г. относителният дял на износа от 3.8% за 1988 г. достига до 7.9% за 1991 г., а този на вноса остава почти постоянен - за 1988 г. е 5.2%, а за 1991 г. - 5.1%. Търговското салдо за първите две години е отрицателно, а за вторите две положително.
- През 1992 – 2006 г. ВТС бележи ръст, който е по-значителен след 2001 г.

Относителният дял на износа от 10% за 1992 г. достига 15% за 2003 г. През периода 1993 – 1997 г. физическият обем на износа варира между 134 и 157% спрямо 1992 г. След спад за 1998 и 1999 г. до нивото от 1992 г. износът започва значителен ръст и достига 215% за 2003 г., на стойност 1114 млн. USD. През следващите години тази тенденция се запазва с ръст на износа за 2004 г. от

27% спрямо предходната година, на стойност 1444 млн. USD, относителният дял е 14.6% и за 2006 г. достига 352% спрямо 1992 г., на стойност 1968 млн. USD.

Относителният дял на вноса от 12% за 1992 г. достига 16% за 2003 г. През периода 1993 – 1996 г. физическият обем на вноса пада до и под нивото за 1992 г. От 1997 г. започва съществен ръст, който значително се повишава след 2000 г. и достига 236% за 2003 г. спрямо 1992 г., на стойност 1691 млн. USD. През следващите години тази тенденция се запазва с ръст на вноса за 2004 г. от 31% спрямо предходната година на стойност 2231 млн. USD, относителният дял е 15.4% и достига за 2006 г. 416% спрямо 1992 г., на стойност 3210 млн. USD.

Търговското салдо е непрекъснато отрицателно с изключение на периода 1993 – 1996 г. Стойността му от –150 млн. USD за 1992 г. достига –577 млн. за 2003 г., –787 млн. за 2004 г., –1266 млн. за 2005 г. и –1234 млн. USD за 2006 г.

2.7. Общи показатели на ВТС със страните от ЕАСТ

- През периода 1988 – 1991 г. ВТС е само с Швейцария и Норвегия и бележи лек ръст. Относителният дял на износа от 0.8% за 1988 г. нараства на 1.6% за 1991 г., а относителният дял на вноса се увеличава от 1.4% за 1988 г. до 2.1% за 1991 г. През този период търговското салдо е непрекъснато отрицателно, но в малък размер.
- През 1992 – 2006 г. относителният дял на ВТС със страните от ЕАСТ намалява и от 1999 г. нататък остава не по-голям от 1%. По отношение на динамиката на физическия обем на износа и вноса с тези страни се наблюдава значителен превес на темповете на растеж в полза на вноса. От съотношението внос/износ 1.1 : 1 за 1992 г. се стига до 2.2 : 1 за 2003 г. Стойността на износа за 2003 г. е 60 млн. USD, а на вноса - 133 млн. USD. За 2004 г. износът има ръст от 29% спрямо предходната година на стойност 78 млн. USD, а вносът има ръст от 40% и е на стойност 186 млн. USD. През следващите две години темпът на растеж бележи известно повишение и за 2006 г. спрямо 1992 г. износът достига 120%, на стойност 143 млн. USD, а вносът - 175%, на стойност 229 млн. USD.

Търговското салдо е непрекъснато отрицателно и варира от –7 млн. USD за 1992 г. до –167 млн. за 1993 г. За 2003 г. то е –73 млн. USD, за 2004 г. е –108 млн., за 2005 г. е –98 млн., а за 2006 г. е –86 млн. USD.

На основание изложените общи показатели на ВТС, за периода 1988 – 2006 г. може да се направи следното обобщение за неговото състояние:

- През периода 1988 – 1991 г. ВТС е спаднал почти два пъти, в т.ч. и износът и вносът.

Търговското салдо е непрекъснато положително.

- През периода 1992 – 2006 г. започва ръст на ВТС, като вносът изпреварва значително износа.

За 2003 и 2004 г. физическият обем на износа не е достигнал нивото на този от 1988 г. Това се случва едва през 2005 г.

Търговското салдо е почти непрекъснато отрицателно, като след 1999 г. започва силно да нараства и за 2003 г. е –3300 млн. USD,⁵ за 2004 г. е –4500 млн., за 2005 г. е –6510 млн., а за 2006 г. е –5770 млн. USD.

3. Основни изводи относно причините за състоянието на ВТС през периода 1988 – 2006 г.

Основните причини за състоянието на ВТС са:

За периода 1988 – 1991 г.:

Неуспешният опит за политика на внедряване на високотехнологични производства в българската отраслова икономика през периода 1973 – 1985 г. води до следните резултати:

- Не са преодолените основните проблеми на производствата на отрасловата икономика – ниско качество, висока себестойност, малък в количествено отношение производствен потенциал и бедна стокова номенклатура, преобладаващи производства с ниска степен на преработка и ниско технологично ниво.
- Пропуска се възможността за навременно създаване на смесени предприятия с чужди капитали и респ. привличане на стратегически инвеститори. По този начин биха се запазили редица експортни производства, в т.ч. и традиционните и новосъздадените високотехнологични, и тяхната конкурентоспособност би се повишила до световните изисквания. Само така е можело да се запазят и увеличат дяловете на експортните стоки на пазарите на бившия СИВ.
- Поради изброените дотук причини започва загубата на традиционните външни пазари, което заедно с разпадането на СИВ през 1991 г. довежда до почти два пъти спад на ВТС.

За периода 1992 – 2006 г.

Продължават да са налице основните проблеми на българската отраслова икономика от предходния период. След 1999 г. се наблюдава тенденция към повишаване на качеството на експортната продукция, но това далеч не е

⁵ За разлика от официалната статистика тук търговското салдо е изчислено при износ FOB и внос CIF.

достатъчно за решаване на основния проблем на стокообмена – непрекъснатото и силно нарастване на отрицателното търговско салдо.

Други водещи причини за състоянието на ВТС:

- Много закъсняла (поне с пет години) и недостатъчно ефективна приватизация.

Във връзка със закъснението от пет години е моделирано как би изглеждала динамиката на износа за ЕС от 1996 г. нататък, при условие, че приватизационният процес от 1997 – 1999 г. е извършен през периода 1993 – 1995 г., и то при същата ефективност. Получените резултати показват, че след 1997 г. голямото търговско салдо в полза на ЕС е можело да бъде минимизирано и до края на 2002 г. да бъде с положителна стойност за България.

- Селското стопанство е във висока степен невъзстановено. Произвежданите селскостопански стоки в голямата си част са с висока себестойност и по тази причина са слабо конкурентни
- Не е създаден конкурентен инвестиционен климат за привличане на стратегически инвеститори, в т.ч.:
 - конкурентна данъчна система;
 - условия за разкриване на проспериращи в експортно отношение производства.

Загубени традиционни пазари и оценка на годишния пазарен дял към 2003 г. спрямо 1988 г.:

- ОНД – 5263 млн. USD;
- АС – 506 млн. USD;
- ЦЕФТА – 695 млн. USD.

Общо загубените пазарни дялове са на стойност – 6464 млн. USD Тази сума представлява 87% от стойността на целия износ за 2003 г. и е значително по-голяма от стойността му за 2002 г.

За 2004 г. загубените пазарни дялове са, както следва:

- ОНД – 5317 млн. USD;
- АС – 418 млн. USD.

Във връзка със загубените пазарни дялове ще направим следния коментар:

Начинът, по който беше извършена политическата преориентация на България към ЕС след 1991 г., е допринесъл за загубване на голяма част от пазарите в ОНД и в АС. Ако тогава за традиционните български експортни производства бяха привлечени стратегически инвеститори, които да повишат тяхното качество и да разширят стоквата им номенклатура, със сигурност тези пазарни дялове и в трите посочени общности щяха да бъдат запазени, а може би и увеличени. Тази теза се потвърждава неоспоримо от факта, че в същото време големи световни производители (потенциални стратегически инвеститори за нашата страна) се настаниха на тези пазари.

Следователно може да се твърди, че България е имала два пътя, за да запази традиционните си пазари:

Първият е бил чисто политически и е минавал през сключване на ССТ със страните от ОНД и АС. Но без решаването на проблемите, свързани с качеството на експортните стоки, е щяло да се постигне частичен успех или сериозен търговски дефицит, както е със страните от ЦЕФТА.

Вторият е бил икономически и е минавал през навременно привличане на необходимите стратегически инвеститори.

Сключени ССТ и оценка на резултатите:

Сключените ССТ с ЕС, ЦЕФТА, Турция и Македония категорично потвърждават тезата, че ако една икономика със слаб ресурсен и технологичен потенциал влезе в постоянен стокообмен с икономика, която съответно има съществено по-голям потенциал, то търговското салдо е значително и е в полза на по-силната. Спрямо първите три България е в позицията на слабата страна, а по отношение на последната - на по-силната.

По отношение на ССТ с ЕС трябва да се отбележи изгодната за България схема на либерализация на стокообмена, която на практика създава условия за по-голям растеж на износа и задържащ ефект върху ръста на вноса през периода 1993 – 1998 г. По този начин са осигурени пет години за реструктуриране на българската отраслова икономика и създаване на производства, конкурентни на европейските пазари – с други думи, навременна приватизация през периода 1993 – 1995 г. и създаване на условия за привличане на стратегически инвеститори.

Направеното моделиране на тази ситуация по отношение динамиката на износа за ЕС и получените значими резултати в полза на търговското салдо на България потвърждават целесъобразността на приетата схема на либерализация.

Пропуснатата възможност за навременна приватизация до голяма степен е обезсмислила заложената схема на либерализация и е станала причина за силно нарастване на отрицателното търговско салдо след 1998 г.

По отношение на сключените ССТ със страните от ЦЕФТА и Турция може да се

каже, че има много общо между тях:

- Двете влизат в сила от 1.01.1999 г. и се въвеждат нулеви мита за промишлените стоки от 1.01.2002 г.
- От 1999 г. вносът започва висок и непрекъснат ръст пред износа.
- Износът през първите две години не нараства, а дори бележи спад.
- По отношение на търговското салдо има формална разлика в крайните резултати, но не и в тенденцията. Със страните от ЦЕФТА то е непрекъснато отрицателно до 1999 г. и след това силно се увеличава. До 1999 г. търговското салдо с Турция е значително в полза на България. След това вследствие на нарасналия в пъти внос спрямо износа то пада над 10 пъти за 2003 г. спрямо предходния период и достига незначителната стойност от 23 млн. USD През последните три години се наблюдава значителен ръст на търговското салдо с Турция, но той се дължи на увеличението износ на стоки с ниска добавена стойност.

Получените резултати от сключените ССТ със страните от ЦЕФТА и с Турция за периода 1999 – 2004 г. са определено негативни за ВТС на България.

Резултатите от сключеното ССТ с Македония са положителни, но поради малкия стокообмен са с минимален принос за търговското салдо.

Обобщението на резултатите от ССТ показва, че те са допринесли за:

- значително нарастване на ВТС, в т.ч. на износа и вноса;
- силно повишаване на вноса пред износа и по този начин формирането на голямото отрицателно търговско салдо.

Ефективност на българската экспортна структура:

Съгласно въведения критерий за ефективност през периода 1988 – 1991 г. экспортната структура е високоефективна. За 1988 г. отрасълът Машиностроителна, металообработваща електрическа и електронна промишленост (ММЕЕП), който формира относителен дял 60.9% съдържа почти всички производства с висока степен на преработка и висока добавена стойност. Първите три отрасли ММЕЕП, Хранително-вкусова промишленост (ХВП) и Химическа и каучукова промишленост (ХКП) имат относителен дял в износа 83.6% (вж. Таблици 2 и 3).

От 1992 г. започват негативни изменения в экспортната структура – относителните дялове на производствата с висока добавена стойност рязко падат. За 2003 г. водещ експортен отрасъл е Шивашка промишленост (ШП) с относителен дял 18.6%. Отрасълът ХКП е запазил позициите си с относителен

дял 16.8%, но относителният дял на ММЕЕП е паднал на 15.8%. Общо трите отрасли формират относителен дял 51.2%.

За 2004 г. водещи отрасли са ХКП със 17.5% и ШП с 16.7%, а след тях е ММЕЕП с 15.3%. През следващите две години се наблюдава известна промяна, като за 2006 г. относителният дял на ХКП нараства на 21.3% и запазва първа позиция, на второ място е ММЕЕП с дял 13.1%, а ШП е с 11.2%. Прави впечатление нарастването през тези години на относителния дял на отрасъла Черна металургия и рудодобив (ЧМР), достигащ 9.2% за 2006 г.

Основният износ на отраслите ХКП, ЧМР и ШП е от стоки с ниска добавена стойност и продукти, произведени изключително с вносни суровини и енергоносители.

Продължителното спадане на относителния дял на ММЕЕП през периода 1992 – 2006 г. показва, че експортните възможности на производствата в отрасъла са силно намалени и че там няма необходимите нови инвестиции, в т.ч. и такива за значително технологично обновление.

Допълнително, ако се разгледат водещите двадесет промишлени стоки съответно в експорта и импорта, се вижда веднага, че:

- те съставляват около 50% съответно от износа и вноса;
- експортът се състои от бедна номенклатура и предимно от стоки с ниска добавена стойност (полуфабрикати и др.), произведени от вносни суровини, материали и енергоносители;
- импорът се състои от стоки с висока добавена стойност и богата номенклатура (с относителен дял между 30 и 40%) и от суровини, материали и енергоносители (с относителен дял между 60 и 70%).

Констатираните факти показват запазваща се тенденция към преобладаващ нискоефективен експорт и през 2005 и 2006 г.

За големия ръст на отрицателното търговско салдо след 1997 г. може да се изведат обобщено следните важни причини:

- недостатъчен ръст на износа спрямо вноса, който, освен на конкуренцията по отношение качеството и себестойността, се дължи и на нискоефективната експортна структура и на бедната стокова номенклатура;
- висок ръст на вноса спрямо износа, дължащ се на:
 - бедната стокова номенклатура на българските производства, които в голямата си част са с незадоволително качество – не могат да отговарят

на нарасналото търсене както на потребителски, така и на инвестиционни стоки на вътрешния пазар;

- голямата зависимост на българската отраслова икономика от внос на енергоносители, суровини и материали;
- реализираният по така приетия закон приватизационен процес, който активира след 1999 г. допълнително вноса, свързан с изброените причини в предходните точки;
- сключените ССТ.

С приемането на България в ЕС допълнително отрицателен ефект върху търговското салдо и българските производители ще окажат следните обстоятелства: отпадат ограниченията (квотите) за внос на продукти от селскостопански произход и влизат с пълна сила технологичните и санитарните изисквания към българските производители на тези продукти и по отношение на вътрешния пазар. Очаква се двоен отрицателен ефект: първо, затваряне (ограничаване) на съответните български производства и второ, заемане на техните търговски позиции на вътрешния пазар от фирми на ЕС, което ще се отрази негативно и на търговското салдо.

Структура на световния и българския износ:

Водещите по стойност на износа експортни производства в света са предимно високотехнологичните като: пътнически превозни средства; транзистори; телекомуникационно оборудване; компютри; части за автомобили; медикаменти; офис-оборудване и т.н.

От 90-те години насам и в частност за последните пет години се наблюдава висок експортен ръст на съществена част от високотехнологичните производства. За 2003 г. спрямо 1999 г. световният износ е нараснал, както следва:

- телекомуникационно оборудване с 25%;
- компютри - 19%;
- транзистори - 15%;
- офис-оборудване - 10% и т.н.

Именно на тези производства се дължи икономическият просперитет на добре известните в това отношение страни в Югоизточна Азия и Северозападна Европа.

Направените констатации за българския експорт и световния износ показват, че:

- българските стоки запълват предимно пазарни ниши;
- стоките в експортната структура на България, които реално осигуряват съществената част от стойностния обем на износа, са извън водещите експортни групи стоки в световния износ, осигуряващи бърз икономически просперитет.

Направените изводи за 2003 г. важат в пълна сила за 2004, 2005 и 2006 г.

4. Препоръки

Формално и практически решаването на проблема с голямото отрицателно търговско салдо минава през намаляване на вноса и увеличаване на износа. Как може да стане това?

Развитието на българската отраслова икономика до голяма степен зависи от внос на суровини, материали, енергийни ресурси, инвестиционни стоки. Това предопределя продължаващия ръст на импорт на тези групи стоки, който достига дял 85% от общия внос. Вносът на потребителските и на инвестиционните стоки може да започне да намалява, ако в България се разкрият съответни производства, които да задоволят съществена част от потребителския интерес в тази посока.

Решаването на проблема за относително намаляване на вноса минава през разкриването на нови и конкурентни производства и респ. увеличаване на износа.

Вече беше посочено кои високотехнологични производства са водещи в световната експортна структура.

Следователно значимото увеличение на износа и намаляване на вноса минава през създаване на високотехнологични производства и на други с висока добавена стойност, които да са конкурентни на световните пазари.

Възниква въпросът “Какви условия са необходими за разкриването на такива производства?”

Световната практика показва, че отговорът е еднозначен – предпочитаните условия за инвестиране от големите производители. Най-важните от тях са:

- 1) правен и административен ред, отговарящ на изискванията в развитите страни;
- 2) развита и качествена инфраструктура;
- 3) финансова стабилност и развити пазарни отношения;

- 4) евтина работна ръка;
- 5) конкурентна данъчна система.

В никакъв случай редът, по който са изброени условията за инвестиране, не е свързан със степенуване на тяхната важност. Всяко условие само по себе си е важно за всеки инвеститор.

Ако приемем, че изброените условия са един оптимален вариант за конкурентен инвестиционен климат, то трябва да отбележим, че това съчетание не е толкова често срещано явление в световната действителност. Във връзка с това обръщаме внимание, че условията в т. 5 при целенасочена политика могат да компенсират до голяма степен липсата на останалите и да донесат висока печалба за производителя. В този смисъл те могат да се приемат като водещи за инвеститорския интерес.

Към днешна дата у нас по отношение условията за привличане на инвеститорски интерес се констатира следното:

- От всичките формулирани условия са налице: финансова стабилност, развити пазарни отношения и евтина работна сила.
- В близките години може да се очаква някаква положителна промяна по отношение на т. 1 и т. 2 вследствие на натиска по първата и съдействието (помощта) по втората от ЕС.
- По отношение на т. 5 могат да се извършат данъчни промени, които да са привлекателни за инвеститорите. Тази възможност съществува, тъй като в ЕС все още има големи разлики в данъчните ставки на страните-членки. Процесът на сближаване на данъчните закони ще продължи дълго, тъй като на този етап не може да се постигне консенсус по този въпрос. Дори някои от новоприетите държави намалиха съществено данъчните си ставки. Какво може да се направи в нашата страна?

България може да намали значително данъците си. Съществуването на бюджетния излишък е допълнително благоприятно условие за това. Доказано е, че ниските данъци водят до повишаване на тяхната събираемост. Тези промени трябва да се съчетаят със здрав правен и административен ред и с ясни и опростени правила за бизнеса. Бюджетният излишък ще гарантира да няма бюджетен дефицит над заложения, докато новоприетата данъчна система заработи ефективно.

От изложеното дотук следва, че създаването на конкурентна данъчна система, правен и административен ред, отговарящ на изискванията в напредналите държави, и развита и качествена инфраструктура трябва да се превърнат в изключителни приоритети на държавната политика.

Анализът на дяловото участие на водещите отрасли в стокообмена на България подсказва, че един целесъобразен подход за решаване проблемите на голямото отрицателно търговско салдо е провеждането на политика на отраслови приоритети при инвестирането. Кои отрасли са приоритетни – тези, в които съществуват традиции още от началото на миналия век както в производството, така и в реализацията им на вътрешния и външните пазари. На първо място са: селското стопанство, хранително-вкусовата промишленост, текстилната и трикотажна промишленост и кожарско-кожухарската и обувна промишленост. На един по-късен етап от развитието на българската отраслова икономика следват: химическа и каучукова промишленост, металообработваща и машиностроителна промишленост, електрическа и електронна промишленост, черна металургия и рудодобив и енергетика.

Друг важен фактор за увеличаване на експорта е облекченият достъп на български стоки до големи пазари. По отношение на ЕС търговията в много голяма степен е либерализирана.

В ОНД и АС са загубени традиционни пазари, на които българските стоки са добре познати. Това поставя въпроса за необходимостта от възстановяване на пазарните ни позиции там.

Над 50% от отрицателното търговско салдо се дължи на търговията с ОНД. Тук е мястото да се напомни, че българската отраслова икономика е почти напълно зависима от вноса на енергоносители и суровини от ОНД и в частност от Русия. (В подобно положение е и ЕС, където 90% от енергоносителите са внос. Според последни изчисления през следващите години Европейската общност ще внася 80% от нужните ѝ енергоносители от Русия.)

При тези дадености българската държава трябва да провежда политика, съответстваща на условията за постигане на облекчен достъп до пазарите на ОНД и АС.

Предложените приоритети на държавна политика имат пряко отношение и към ръста на БВП, защото при силно ограничените потребителски възможности на вътрешния пазар на стоки и услуги ръстът му ще зависи предимно от ръста на експорта и туристическите услуги.

За 2003 г. износът представлява 37% от БВП⁶, а туризмът 8%. Очевидно е, че за по-висок ръст на БВП ще трябва и по-голям ръст на износа.

Препоръките по отношение условията за осигуряване на инвеститорски интерес не са нещо ново, а изпитани инструменти в световната икономическа практика. Има достатъчно примери, когато прилагането им е довело до т.нар. икономическо чудо, което днес е толкова необходимо на нашата страна. Тази необходимост се вижда ясно от направените сравнения на БВП на България с този на Гърция и Португалия – страни, съизмерими с нашата по територия и

⁶ Сравненията се извършват по цени и курс на долара за 2000 г.

население. За 2003 г. спрямо тях БВП на България е по-нисък съответно от порядъка на осем и седем пъти. Изравняването с посочените държави по този показател в рамките дори на 15 до 20 години изисква в развитието на икономиката на всеки 6 години удвояване на БВП или постоянен средногодишен ръст от близо 15%, което е равнозначно на “икономическо чудо”. И ако това се случи, на България ще са необходими 18 години, за да се изравни по този показател с Гърция и 16 години по отношение на Португалия, при условие, че в същото време техният средногодишен ръст на БВП не надхвърля 2.5%.

Допълнително направени изчисления в тази насока показват, че:

- при средногодишен растеж от 15% България ще достигне нивото на БВП за 2003 г. на Гърция и Португалия съответно след 15 и 14 години;
- при средногодишен растеж от 6% България ще се изравни по БВП с Гърция и Португалия след близо 60 години, при условие, че в същото време техният средногодишен ръст не надхвърля 2.5% и ще достигне нивото на БВП на двете страни за 2003 г. съответно след 35 и 33 години.⁷

В края на изследването, в интерес на истината, трябва да се отбележи, че през 2006 г. правителството започна да намалява данъчните ставки. В проектобюджета за 2007 г. тази тенденция продължава. За съжаление тези действия са закъснели с близо десет години. Това трябваше да се случи в началото на икономическата реформа, започната през 1997 г. В периода до 2006 г. значително намаля националния потенциал от квалифицирани кадри. Една съществена част от тях се пенсионираха, а друга не по-малка напусна страната. И към днешна дата вече не стои въпросът България ще има ли конкурентна данъчна система, респ. привлекателен инвестиционен климат, а кой ще работи в едни новоразкрити високотехнологични производства?!

За сегашното състояние на българската икономика са допринесли и пропуснатите възможности за навременно взимане на адекватни правителствени решения за нейното развитие в периода на прехода към пазарна икономика. Направените препоръки за приоритети в държавната политика по отношение на създаване на конкурентна данъчна система, правен и административен ред, отговарящ на изискванията в развитите страни и развита и качествена инфраструктура, са единствената алтернатива за излизане от незавидната ситуация и за бързо развитие на българската икономика, при условие, че към днешна дата много бързо се предприемат действия осигуряващи в най-кратки срокове създаването на квалифицирана работна ръка. И колкото повече се отлага взимането на решения в тези насоки, толкова по-неефективно ще става прилагането им, което се потвърждава от много закъснялото въвеждане на ниски данъчни ставки.

⁷ Ръстът на БВП от 5-6% през последните години не променят направените заключения.

Таблица 1

Регионални общности и страни

ОНД	ДАНИЯ	ГАБОН
АЗЕРБАЙДЖАН	ФИНЛАНДИЯ	ГАМБИЯ
АРМЕНИЯ	ФРАНЦИЯ	ГАНА
БЕЛОРУСИЯ	ГЕРМАНИЯ	ГВИНЕЯ
ГРУЗИЯ	ВАТИКАНА	КОТ Д'ИВОАР
КАЗАХСТАН	ЕЙРЕ (ИРЛАНДИЯ)	КЕНИЯ
КИРГИЗСТАН	ИТАЛИЯ	ЛЕСОТО
МОЛДОВА	ЛЮКСЕМБУРГ	ЛИБЕРИЯ
РУСКА ФЕДЕРАЦИЯ	МОНАКО	МАДАГАСКАР
ТАДЖИКИСТАН	НИДЕРЛАНДИЯ (ХОЛАНДИЯ)	МАЛАВИ
ТУРКМЕНИСТАН	ПОРТУГАЛИЯ	МАЛИ
УКРАИНА	САН МАРИНО	МАВРИТАНИЯ
УЗБЕКИСТАН	ИСПАНИЯ	ОСТРОВ МАВРИЦИЙ
ЕСТОНИЯ	ШВЕЦИЯ	МОЗАМБИК
ЛАТВИЯ	ВЕЛИКОБРИТАНИЯ	НАМИБИЯ
ЛИТВА		НИГЕР
	ЕАСТ	НИГЕРИЯ
АС	ИСЛАНДИЯ	АНГУИЛА
АЛЖИР	ЛИХТЕНЩАЙН	САНТА ЛУСИЯ
БАХРЕЙН	НОРВЕГИЯ	СЕН-ПИЕР И МИКЕЛОН,
ИРАН	ШВЕЙЦАРИЯ	ОСТРОВИ (ФР.)
ИРАК		СЕН-ВИНСЕНТ И ГРЕНАДИНИ
ЙОРДАНИЯ	БР	СУРИНАМ
КУВЕЙТ	ТУРЦИЯ	ТРИНИДАТ И ТОБАГО
ЛИВАН	ХЪРВАТСКА	ТЕРКС И КАЙКОС, ОСТРОВИ
ЛИБИЯ	МАКЕДОНИЯ	(БРИТ.)
МАРОКО	АЛБАНИЯ	ВИРЖИНСКИ ОСТРОВИ (САЩ)
ОМАН	БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА	УРУГВАЙ
НЕУТРАЛНА ЗОНА	КИПЪР	ВЕНЕЦУЕЛА
КАТАР	ЮГОСЛАВИЯ	БРУНЕЙ ДАР ЕС-САЛАМ
САУДИТСКА АРАБИЯ		ИНДОНЕЗИЯ
ДЕМОКРАТИЧЕН ЙЕМЕН	ОС	МАЛАЙЗИЯ
СУДАН	КАНАДА	ФИЛИПИНИ
СИРИЙСКА АРАБСКА	МЕКСИКО	СИНГАПУР
РЕПУБЛИКА	САЩ	ТАЙЛАНД
ОБЕДИНЕНИ АРАБСКИ	ЯПОНИЯ	ИЗРАЕЛ
ЕМИРСТВА	АВСТРАЛИЯ	АФГАНИСТАН
ТУНИС	НОВА ЗЕЛАНДИЯ	БАНГЛАДЕШ
ЕГИПЕТ	АНГОЛА	БУТАН
ЙЕМЕН	БОТСУАНА	БРИТАНСКА ТЕРИТОРИЯ В
	БУРУНДИ	ИНДИЙСКИЯ ОКЕАН
ЦЕФТА	КАМЕРУН	МИЯНМАР (БИРМА)
РУМЪНИЯ	КАБО-ВЕРДЕ	КАМБОДЖА (КАМПУЧИЯ)
СЛОВЕНИЯ	ЦЕНТРАЛНОАФРИКАНСКА	ШРИ ЛАНКА
ЧЕШКА РЕПУБЛИКА	РЕПУБЛИКА	КИТАЙ
УНГАРИЯ	ЧАД	ТАЙВАН
ПОЛША	КОМОРСКИ ОСТРОВИ	ХОНКОНГ
СЛОВАШКА РЕПУБЛИКА	КОНГО	ИНДИЯ
	ЗАИР	К Н Д Р
ЕС	БЕНИН	РЕПУБЛИКА КОРЕЯ
ГЪРЦИЯ	ЕКВАТОРИАЛНА ГВИНЕЯ	ЛАОС
АНДОРА	ЕТИОПИЯ	МАКАО (АМЙОН)(ПОРТ.)
АВСТРИЯ	ДЖИБУТИ	
БЕЛГИЯ		

МАЛДИВИ	СЕНЕГАЛ	(ФР.)
МОНГОЛИЯ	СЕЙШЕЛСКИ ОСТРОВИ	ГВАТЕМАЛА
НАУРУ	СИЕРА ЛЕОНЕ	ГАЯНА
НЕПАЛ	СОМАЛИЯ	ХАИТИ
ПАКИСТАН	ЮЖНОАФРИКАНСКА	ХОНДУРАС
ИЗТОЧЕН ТИМОР	РЕПУБЛИКА	ЯМАЙКА
ВИЕТНАМ	ЗИМБАБВЕ	МАРТИНИКА
АНТАРКТИДА	ЗАПАДНА САХАРА	МОНТСЕРАТ, ОСТРОВ
ИЗТОЧНИ САМОА	СУАЗИЛЕНД	(БРИТ.)
БУВЕ, ОСТРОВ	ТОГО	АНТИЛСКИ ОСТРОВИ
СОЛОМОНОВИ ОСТРОВИ	УГАНДА	АРУБА (НИДЕРЛ.)
БАХАМСКИ СЪЮЗ	ТАНЗАНИЯ	НИКАРАГУА
РОЖДЕСТВЕНСКИ ОСТРОВИ	БУРКИНА ФАСО	ПАНАМА
(АВСТРАЛ.)	ЗАМБИЯ	ПАРАГВАЙ
КОКОСОВИ ОСТРОВИ	АНТИГУА И БАРБУДА	ПЕРУ
(АВСТРАЛ.)	АРЖЕНТИНА	ПУЕРТО РИКО, ОСТРОВ (САЩ
ОСТРОВ КУК (НОВОЗЕЛ.)	БАХАМСКИ ОСТРОВИ)
ЕРИТРЕЯ	БАРБАДОС	СЕН-КРИСТОФЪР И НЕВИС
ФЕРЪОРСКИ ОСТРОВИ (ДАТ.)	БЕРМУДСКИ ОСТРОВИ	ФЕДЕРАЦИЯ
ФИДЖИ	БОЛИВИЯ	ФРЕНСКА ПОЛИНЕЗИЯ
ПАПАУ	БРАЗИЛИЯ	ФРЕНСКИ ЮЖНИ ТЕРИТОРИИ
ПАПУА - НОВА ГВИНЕЯ	БЕЛИЙЗ	ГИБРАЛТАР (БРИТ.)
ПИТКЕРН, ОСТРОВ (БРИТ.)	ВИРЖИНСКИ ОСТРОВИ	КИРИБАТИ
СВАЛБАРД И ЙАН МАЙЕН,	(БРИТ.)	ГРЕНЛАНДИЯ (ДАТ.)
ОСТРОВ (НОРВ.)	КАЙМАНОВИ ОСТРОВИ	ГУАМ, ОСТРОВ (САЩ)
ТОКЕЛАУ, ОСТРОВИ	(БРИТ.)	ХЪРД И МАКДОНАЛД
(НОВОЗЕЛ.)	ЧИЛИ	ОСТРОВИ (АВСТРАЛ.)
ТОНГА	КОЛУМБИЯ	НИДЕРЛ. АНТИЛИ
ТУВАЛУ	КОСТА РИКА	НОВА КАЛЕДОНИЯ
УОЛИС И ФУТУНА, ОСТРОВИ	КУБА	ВАНУАТУ
(ФР.)	ДОМИНИКА	НИУЕ, ОСТРОВ
САМОА	ДОМИНИКАНСКА РЕПУБЛИКА	(НОВОЗЕЛАНД.)
МАЛТА	ЕКВАДОР	НОРФОЛК, ОСТРОВ
ГВИНЕЯ-БИСАУ	САЛВАДОР	(АВСТРАЛ.)
РЕЮНИОН (ФР.)	ФОЛКЛЕНСКИ (МАЛВИНСКИ)	МАРИАНСКИ ОСТРОВИ (САЩ
РУАНДА	ОСТРОВИ (БРИТ.)	- ОПЕКА)
СВЕТА ЕЛЕНА, ОСТРОВ	ГИАНА (ФР.)	МИКРОНЕЗИЯ
(БРИТ.)	ГРЕНАДА	МАРШАЛОВИ ОСТРО
САН ТОМЕ И ПРИНСИПИ	ГВАДЕЛУПА, ОСТРОВ	

Таблица 2

Сумарен дял на водещите отрасли в износа

№	1988	№	1992	№	2000
1	Машиностроителна, електротехническа и металургийна промишленост	60,60	1	Шивателска промишленост	20,20
2	Хранително-вкусова промишленост	1,27	2	Химическа и суровина промишленост	17,11
3	Химическа и целулозна промишленост	1,00	3	Машиностроителна, електротехническа и металургийна промишленост	14,54
	Сума	63,86		Сума	49,85
4	Нефтедобиване	2,5	4	Нефтедобиване	13,24
5	Черна металургия и дървообработка	2,3	5	Черна металургия и дървообработка	9,82
6	Текстилна и трикотажна промишленост	1,6	6	Хранително-вкусова промишленост	7,81
	Сума	6,99		Сума	7,97
7	Шивателска промишленост	1,5	7	Текстилна и трикотажна промишленост	4,46
	Сума	9,14		Сума	8,43
8	Растително-животински продукти	1,4	8	Металургия, коксоварска и обущарска промишленост	2,24
	Сума	9,28		Сума	8,79
9	Металургия, коксоварска и обущарска промишленост	0,9	9	Текстилна и трикотажна промишленост	2,60
	Сума	9,37		Сума	9,05
10	Дървообработка и дървопреработвателна промишленост	0,8	10	Дървообработка и дървопреработвателна промишленост	2,80
	Сума	9,45		Сума	9,30
11	Промисленост за строителни материали	0,4	11	Целулозно-хартиена промишленост	2,42
12	Електроенергия и топлинорегулация	0,3	12	Промисленост за строителни материали	1,86
13	Целулозно-хартиена промишленост	0,2	13	Металургия и горнокаменно-фаянсовата промишленост	1,27
	Сума	9,54		Сума	9,83
14	Металургия и горнокаменно-фаянсовата промишленост	0,2	14	Електроенергия и топлинорегулация	1,11
	Сума	9,66		Сума	9,94

Таблица 3

Търговско салдо на водещите отрасли

No	Описание	USD '000	1988 г.	1991 г.	1992 г.	2003 г.
1	Машиностроителна, електротехническа и електронна промишленост	Износ	3 989 363	1 046 712	730 303	1 072 688
		Внос	1 953 034	460 097	960 576	3 059 538
		Салдо	2 036 329	586 615	-230 273	-1 986 850
2	Хранително-вкусова промишленост	Износ	831 936	632 657	748 136	575 932
		Внос	164 607	117 675	333 349	480 157
		Салдо	667 329	514 982	414 787	95 775
3	Химическа и каучукова промишленост	Износ	655 068	956 214	876 237	1 262 062
		Внос	351 457	1 412 846	2 001 033	3 072 040
		Салдо	303 611	-456 632	-1 124 796	-1 809 978
4	Некласифицирани	Износ	163 767	140 735	411 308	976 817
		Внос	17 795	2 836	259 102	954 355
		Салдо	145 972	137 899	152 206	22 462
5	Черна металургия и рудодобив	Износ	150 666	118 525	343 676	651 009
		Внос	262 481	66 924	204 433	611 655
		Салдо	-111 815	51 601	139 243	39 354
6	Текстилна и трикотажна промишленост	Износ	98 260	102 148	90 300	325 127
		Внос	102 323	62 736	150 791	992 303
		Салдо	-4 063	39 412	-60 491	-667 176
7	Шивашка промишленост	Износ	98 260	36 834	159 417	1 342 565
		Внос	8 898	7 419	55 043	410 801
		Салдо	89 362	29 415	104 374	931 764
8	Растениевъдство	Износ	91 709	83 947	181 234	184 369
		Внос	80 079	77 221	79 737	134 307
		Салдо	11 630	6 726	101 497	50 062
9	Кожарска, кожухарска и обувна промишленост	Износ	58 956	29 193	100 251	275 751
		Внос	13 346	4 099	72 796	207 815
		Салдо	45 610	25 094	27 455	67 936
10	Дърводобивна и дървопреработваща промишленост	Износ	52 405	55 819	61 993	181 878
		Внос	22 244	7 276	17 568	70 268
		Салдо	30 161	48 543	44 425	111 610
11	Промишленост за строителни материали	Износ	26 203	23 006	44 293	81 796
		Внос	26 693	16 454	8 290	86 901
		Салдо	-490	6 552	36 003	-5 105
12	Електроенергия и топлоенергия	Износ	19 652	88 249	5 565	192 938
		Внос	142 362	205 648	124 647	687
		Салдо	-122 710	-117 399	-119 082	192 251
13	Целулозно-хартиена промишленост	Износ	13 101	12 410	46 678	93 697
		Внос	53 386	70 047	86 322	227 974
		Салдо	-40 285	-57 637	-39 644	-134 277
14	Стъklarска и порцеланово-фаянсва промишленост	Износ	13 101	17 681	39 896	114 559
		Внос	8 898	2 250	26 438	114 569
		Салдо	4 203	15 431	13 458	-10